UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204574
UNIVERSAL
LIBRARY

కృషీవలుఁడు

దువ్వూరి రామిరెడ్డి

ద్వితీయ సంస్కరణము.

సర్వస్వామ్య సంకలితము.

సరస్వతీ భాండారము వారిచేఁ

ప్రకటింపఁబడినది.

1924

ఈ ముద్రణమునఁ గొన్ని యెడలఁ గొన్ని పద్యములు సంస్కరింపఁబడినవి. కొన్ని క్రొత్తపద్యములు చేర్పఁబడినవి ఇదివఱకటి పద్యములలోఁ గొన్ని తీసివేయఁబడినవి. ఈ మార్పులను గ్రంథకర్తగారే యొనరించిరి.

ప్రకాశకులు.

ప్రేమాంకము.

శా॥ అన్నా మన్నెము శేషురెడ్డి, యెటులో
యావిర్భవంబొంది స్నే
హౌన్నత్యంబు పరస్పరంబు రమణీ
యానేక భావంబులం
జెన్నారెన్ హృదయానుబంధరచనా
చిహ్నంబుగన్, మాయుపా
కెన్నంబుం దలచూప దిందనుక దై
వేచ్ఛాప్రభావంబునన్.

తే. గీ. అట్టి నిర్మలమైత్రికి నానవాలు
నవ్యకవితాసుమంబుల దివ్యమాల
నెమ్మిఁ గీలించుచున్నాఁడ నీదు కీర్తి
కామినీ కంఠసీమను గాంతు లొలయ.

ప్రియమిత్రుఁడు,

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారి

గ్రంథములు.

1	నలజారమ్మ అగ్నిప్రవేశము.	(పద్యకావ్యము)	1917
2	కృషీవలుఁడు.	,, ,,	1919
3	వనకుమారి.	,, ,,	1920
4	జలదాంగన.	,, ,,	1920
5	సీతావనవాసము.	(నాటకము)	1921
6	నక్షత్రమాల.	(ఖండకావ్యములు)	1921
7	నైవేద్యము.	,, ,,	1924
8	కడపటివీడికోలు.	(పద్యకావ్యము)	1924
9	కవిత్వతత్త్వనిరూపణము.	(వ్యాసములు)	1924

ఉపోద్ఘాతము

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ప్రకృతము ప్రసిద్ధికి వచ్చుచుండెడు గణ్యములగు నూతనసృష్టులలో నీకావ్య మొకటి. విషయమునందును భావములందును ఇయ్యది మన దేశముయొక్క నవజీవితమునకుం జేరినది. అచ్చటచ్చట శైలియందును దూరారోపములు మొదలగు నలంకారముల యందును ప్రాచీనవాసన యింకను గొంత వదల వలసియున్నటుల తోచెడిని.

కవి కాఁపుయువకుఁడు; విషయము కాఁపులజీవితము; దృష్టి యభిమానప్రేరితము. కృషీవలుల జీవితమును ప్రధానాంశముగ గ్రహించిన తెలుగు గ్రంథములలో నిదియె మొదటిది. ఈ విషయ నవ్యతను దలంచియె కాఁబోలు రామిరెడ్డిగారు ఈ క్రిందివిధమున వితర్కించి యుండుట :

అన్నా హాలిక, నీదుజీవితము నెయ్యంబార వర్ణింప మే
కొన్నన్ నిర్ఝరసారవేగమున వాక్పూరఁబు మాధుర్యసం
పన్నంబై ప్రవహించుఁగాని, యితరుల్ భగ్నాశులై యీర్ష్యతో
నన్నుం గర్షకపక్షపాతియని నిందావాక్యముల్ వల్కరే?

తాను పూర్వలాక్షణికుల కరిగాఁపుగాఁడనియు స్వచ్ఛంద విహార శీలుఁడనియు నీ క్రింది పద్యములలో బాహాటముగ చాటించియున్నాఁడు.

వనలతయైన నాకవిత పత్రపుటంబులఁ బూవు రెమ్మలన్
దినదిన జృంభమాణయయి తేజరిలెన్ సహజప్రరోహ వ
ర్ధన నియమానుసారముగఁ, దల్లత యెన్నఁడుఁ దోటమాలి పా
ణిని గనుగోని వన్యరమణీయతఁ జిల్కు నపూర్వపద్ధతిన్.

పంజరనిబద్ధకీరంబు బయలుగాంచి
యడ్డుకమ్ములదాఁటంగ నాసచేయు
నటు బహిర్నియమంబుల నతికరించి
మన్మనంబు స్వాతంత్ర్యసీమకుఁ జరించు.

కాన, యెవరేమియనుకొన్న దాన నేమి
గలుగుఁ; గాలమనంతము; ఇలవిశాల;
భావలోకము క్రమముగాఁ బడయుమార్పు
ఏల హృదయంబు వెలిపుచ్చ నింతయళుకు?

తన కవిత వనలత, స్వచ్ఛందవ్యాపనముగలది. చెన్నపురిలోని మాలీలదోహదములు కత్తిరింపులు మొదలగు చికిత్సలచే కృత్రిమసౌభాగ్యమువహించిన పూలచెట్లవంటిదిగాదు, "సహజ ప్రరోహావర్ధన నియమానుసారముగ" నల్లుసట్టితీఁగె. "అపూర్వపద్ధతి" నవలంబించినది. శాస్త్రకారుల యాదేశములను, పారంపర్యప్రాప్త బహిర్నియమంబుల పాటింపదు. ఆగమపుంజములకుచేరిన గతానుగతికముగాదు. స్వాతంత్ర్యసీమను జరించు

నది. ఏమీ! పూర్వికుల విధులను అతిక్రమింపవచ్చునా? వా రేర్పఱచిన కృతివిధానములుగాక అన్యము లెక్కడనైన నున్నవా? అని మూఢభక్తు లెవరైన ఆక్షేపించినయెడల "కాలమనంతము; ఇలవిశాల; భావలోకము క్రమముగాఁ బడయు మార్పు" అని కవి వారిని తిరస్కరించి తనదారిని తా నేగెడిని. వీరు చేసియుండెడు కవితావిషయమైన చర్చను కొన్ని యేడులక్రిందట సందర్భానుసారముగ నేనును "కవిత్వ తత్త్వవిచారము" లో చేసినాఁడను.

"ఐరోపాలోని కవీశ్వరులు కొందఱు కాఁపువారు, సైనికులు, మొదలైన తక్కువ వృత్తులవారి బ్రదుకులను వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మనగ్రంథముల మాత్రము చదివి యీపుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁజూచు వారికి ఈ దేశమున బీదసాదులపై నాదరముగల కవి యెవఁడైన నున్నాఁడా? తుదకు బీదసాదులైన నున్నారా? యను సంశయము పట్టినను తప్పు వారిదికాదు! శోకరసము వర్ణింపవలయునన్న ననుకూలమగు సందర్భ మెయ్యది? క్రొవ్వుకాఱెడి నాయికా నాయకుల యూహామాత్రములైన కష్టములా? ప్రజలు దినదినము కన్నీరుగార్చుటకైన నవకాశములేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన గోడులా? శాంత రసమునకుఁ

బోధకమెయ్యది? తమకుఁ గష్టము దేనట్టిదైన రాజులయొక్క యుదారచర్యలా? ఆఁకటమాడి మలమలమాఁడుచు నింటికి వచ్చి వంట సిద్ధముకాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక, కన్నులు మూఁతవడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొకమూలఁగూర్చుండు పాలముకాఁపులయొక్క నడవడియా? ఆహా! జనసామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నెంతభావము, రసము, గుణము,నుపగతములై యున్నవో మనకవులకుం దెలియవుగదా. రాజపుత్రులను రాజకన్యలను, చాలసందుకు బ్రాహ్మణులను వేశ్యలనుబట్టి ఝంఝూటమాడుటదప్ప కవితకు మేలైన యన్యకర్మములు లేవా?”

ఉన్నవియనుటకు ఈ “కృషీవలుఁడు”ను అబ్బూరి రామకృష్ణరావు, రాయప్రోలు సుబ్బరావు మొదలైనయువకులు విరచించియుండెడు నవ్యకావ్యములును ప్రమాణములు.

ఈ గ్రంథమునందు పాలముకాఁపులయు కాఁపుటిల్లాండ్రయు దైనందిన చర్యలతోడ ఋతువర్ణనములను కవి బహుచమత్కారముగ సమన్వయించి యున్నాఁడు. ఇది భావగంభీరులకేగాని శుష్కపండితులకు సాధ్యమగు క్రియగాదు. ప్రాతఃకాలమునుండి రాత్రి నిద్రపోవువఱకు కృషీవలులుచేయు కార్యము లొకకూర్పు; వీనితో సమ్మేళించిన విధమున చేయఁబడియుండెడి ఋత్వాది ప్రకృతివర్ణన మింకొకకూర్పు. రెండును

భావకళా నిర్మితములును శోభితములును అయిన ప్రకృతి ప్రతిబింబములట్లు సత్యమును రామణీయకమును ధాల్చియున్నవి. కృతి పరిమాణమున చిన్నదైయును గుణమున నానాసౌభాగ్య శోభితముగనున్నది. వీని నన్నింటిని విడఁదీసి ప్రదర్శింపవలయునన్న సూత్రమునకన్నను వ్యాఖ్యానము విపులమగును. అట్లుచూపుటచే చదువరుల భావపరిశ్రమ విశేషములకు నిరోధముగల్గును. కాన, కొన్నియంశములను పేర్కొని విరమించెదను.

ఇందు గ్రామాంతర నివాసము వ్యవసాయవృత్తి ఇత్యాది ప్రకృతి సామీప్యజీవితమునకును మనుష్య స్వభావ ప్రవృత్తికిని ఉండు సంబంధము చూపఁబడియున్నది. మొత్తము మీద పట్నవాసులంత శుచివారుగారనియు, గ్రామవాసులు నడవడియందు మేలుతరమైన వారనియు కవి యొక్క యభిప్రాయము. ఇది నిర్వివాదము కాదని నామనవి. పట్టణస్థులకు గ్రామస్థులకు చర్యాభేదములు, స్వభావభేదములు లేవనలేముగాని పోలికలనుపెంచి యెక్కువతక్కువలను రూపించుట సాహసకార్యము. దేశాభ్యుదయమునకు పల్లెలెటులనో పురములును నట్లే యావశ్యకములు. మఱియు ఆర్థిక ప్రపంచమునకు ఆధారము వ్యవసాయమని కవిగారు చూపియున్నారు. ఇదినిజమేగాని తక్కిన వాణిజ్యాది యభ్యుదయములు లేనిచో దేశము సమగ్రత తాల్పనేరదు.

నవ్యపాశ్చాత్యసభ్యత నాగరకత
పల్లెలందు నస్పష్టరూపములఁదాల్చి
కాలసమ్మానితములైన గ్రామపద్ధ
తులను విముఖత్వముం గొంత గలుగఁజేసె.

నేఁటి నాగరకత నీమేలుగోరక
యప్పు చేసి బ్రతుకుమని విధించు
నాయవృద్ధికన్న నావశ్యకపదార్థ
సంఖ్య హెచ్చఁ జిత్తశాంతి యున్నె ?

కవికి పరిణామములు వలయునో వలదో తెలియకున్నది. కవితా భావములను శాస్త్ర తత్త్వములం బలె తార్కిక దృష్టితో విమర్శింపఁదగదు. వానియందు రసికులు గమనింపవలసిన విషయము సౌందర్యము. ఆ గుణ మీకావ్యమందు అఖండముగ నున్నది.

అసంబంధములగు వర్ణనలు సంగతులు నీ గ్రంథమున లేవు. ప్రతియంశమును చిత్తరువున కనుకూలించినదియు అగత్యమైనదియుఁగానున్నది. సంయోగతాలక్షణ మిందు ఏమాత్రము భంగము చెందకుండుట కవియొక్క భావనాగాంభీర్యమునకు అమోఘమైన సాక్ష్యము. తా వర్ణించు జీవితమును విషయములును తనకు అనుభవ వేద్యములు కాఁబట్టియు, వానియందు తనకు మనసు హృదయసంపూర్ణముగ లీనమై యుండుటచేతను వర్ణనలన్నియు హృద్యతాగుణపరిశోభితములు.

వానియందు సత్యస్ఫురణ, మనోహరత, హృదయాకర్షణాది శక్తులున్నవి. ఇదియ శిల్పముయొక్క పరమార్థము.

పాశ్చాత్యభాషలలో "పాస్టొరల్సు" నాఁబడు పాశుపాల్యాది గ్రామాంతర వృత్తులవారి అకృత్రిమ జీవిత స్వభావాదుల వర్ణించు కావ్యము లనేకములున్నవి. అయ్యవి గ్రీకు లాటిన్, భాషలలోపుట్టి ఆధునిక ఐరోపా వాఙ్మయముల యందును వ్యాపకమునకు వచ్చియున్నవి. హైందవ భాషలలో ఈ తరగతికిఁజేరిన కావ్యములలో శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలు, బృందావన జీవితము, గోపగోపికాసంచారములు ఎంతయు హృదయరంజకములు. భాగవతమునందలి దశమస్కంధమును, విశేషించి యెఱ్ఱాప్రగ్గడయొక్క హరివంశ పూర్వభాగమును దేశీయ వాక్ప్రపంచమున తమస్సునడంచి చల్లని వెన్నెలను కురిపించి చిత్తానందముచేయు చంద్రబింబములవలె నున్నవి. జయదేవకృతమైన గీతాగోవిందమును నిట్టిదియ. గోపికలను వదలిన గ్రామాంతర జీవిత మలభ్యమగుటయో, కృష్ణకాంతలకు తదనంతరము గోపికాసంతతులు నశించిరను భ్రమగొనియొ మనకవులు అట్టివర్ణనలను, ఇతరసందర్భముల, ముఖ్యాంశములుగ గైకొని వర్ణించుట మానివేసిరి. ఈ నాఁటికి ఆ వృత్తములు మరల కవితాదృష్టికి నర్హములని భావింపఁబడుట తటస్థమైనది. ఇట్లెప్పుడో నశియించినమహోత్తరమైన వృత్తమును

పునర్జీవితముం జేసి దివ్యాకృతిగ మనముందర రామిరెడ్డిగారు నిలిపియుండుట వారి యసాధారణ ప్రజ్ఞను సూచించుచున్నది.

కృషీవలుని జీవితమంతయు పుష్పాలపాన్పు గాదని కవిగా రెఱుంగక పోలేదు. పట్నవాసులకు వారికినున్న ఆర్థిక స్పర్థ, సర్కారువారు వారియెడల చేయు అనాదరణము, ముఖ్యముగా వారి నావరించియుండెడు అజ్ఞానాంధకారమును, దానిచే వారిని పట్టి బాధించెడు దురాచార పిశాచముల విషయమును రాజకీయ సాంఘిక కార్థిక స్థితులును, సంస్కారముల యావశ్యకతను సూక్ష్మముగఁ దడవియున్నారు. మింటికెగయు పక్షియైనను భూమిమీద పెట్టియుండెడి గూటిపై చూపు వేయక యుండునా? కాఁపువారి యొక్క దుఃస్థితి యెప్పటికి తొలఁగును? వారేకమైన పూర్వపు రెడ్డిరాజుల కాలమందువలె ఉన్నతపదవికి రారా? అను విచారములు అసలు సహజములేగద. "కాలగర్భంబునం దెట్టి ఘటనగలదో; భావి పరిణామ మెవ్వరుపలుకఁగలరు" ఎవ్వరుపలుకఁగలరో గాని నావలన మాత్రముగాదు. రైతు లెట్టి దారిద్ర్యముపాలై యున్నారు! "కార్యారంభంబున ధైర్యముఁ విడకుమయ్యా" అని కవిగారు సంబోధించుచున్నారు. వీరి మాటల నాలకించి యాదరింతురు గాక. ముఖ్యముగ మాకులమువారికి అతిథి సత్కారము ఒకరు చెప్పక చూపక వచ్చిన సదాచారము.

అన్నదానము మా వారివలె చేయువా రితరు లున్నారో లేదో. ఎట్లును మించినవారు లేరనుట అతిశయోక్తిగాదు. ఈ విషయమును రామిరెడ్డిగారు ఈ క్రింది విధమున రమ్యముగ నుడివి యున్నారు.

ఉండి తిన్నను లేక పస్తున్నగాని
యాసచేయవు పరుల కస్వాతంత్ర్యంబు;
నాఁకలెత్తఁగ నీపంచ కరుగు నతిథి
తినక త్రావక పోయిన దినము లేదు.

కాఁపుటిల్లాండ్రను గూర్చి కవి చేసిన స్తుతులన్నియు సత్యమును మీఱినవి కావు; తక్కువ. వారియొక్క "శాంతి నీతియు నమితకష్టసహనశక్తి, నెవరెఱుంగుదురు?" శ్రీలంగూర్చి పిహోసించిన ప్రశంస యెంతయు సత్యము; గంభీరమును.

అతుల సంసారసాగర మందుఁ గాల
జలము సుకృతదుష్కృతివాత చలితమగుచు
సుఖవిషాదపుఁదరంగలై సుడియుచుండ
పడవవై గట్టుఁజేర్తువు పతిని, గృహిణి!

సంగ్రహించి వ్రాయు శక్తియందు ఈ కవిని మించినవా రుండరు కాఁబోలు. ఈ గ్రంథమును చదువఁ జదువ ఏరీతిని నిన్నియంశములను నిన్నికొద్దిపుటలలో నిక్షేపించినాఁడు అను ఆశ్చర్యముఁ దోఁపని వారుండరు. పునరుక్తి, నిరర్థకవృత్తి, యిత్యాది కాలవ్యయమును స్థలవ్యయమును చేకూర్చుపద్ధతులు లేవు. తన కుల

స్థులయట్లె యీకవియు మితభాషి. అర్థము ఎక్కువ పదములు తక్కువ అను శ్లాఘనకు పాత్రుఁడు.

మనుచరిత్ర కళాపూర్ణోదయాదులలోని పద్యముల ననుకరించిన తలపోతలు వ్రాతలు ఒకటిరెండు చోటుల నున్నట్లు తోఁచెడిని. ఇది దోషముగాదు. ప్రమాదము కావచ్చును. వీరి యాథార్థ్యవర్ణనాశక్తిని చూపించుటకై కొన్ని పద్యముల నుదహరించుచున్నాను.

లయవిభాతి.

చెలువగల కప్పురము చిలికినటు చల్లనయి,
లలిత కలధౌత మృదు విలసనము పోలెన్
మొలక లీడు వెన్నెలల చెలువము దిగంతముల
కలముకొని తారకల తళుకులను గప్పన్
గలువపొడి గందపొడి దొలఁక సుడి రేఁగుచును
మెలఁగు గాలి పయ్యెరలు నలసతఁ జరింపం,
దలఁపున రసార్ద్రమగు వలపు లిగురింప దిన
కలకల మడంచి నిశ గొలిపెఁ బ్రమదంబున్.

స్నానమొనరించి వెన్నెల చలువ బయల
బిడ్డలున్నీవు నిల్లాలుఁ బ్రీతిఁ గుడిచి,
పాడుపు కతలు, సమస్యలుఁ, బూర్వచరిత
లంత వచియింపు వారలు సంతసింప.

శ్రమ, విషాదమ్ము, లాసలు, సర్వకాల
హృదయ ఖేదక చింతలు, నిదుర యనెడు

శాంతవారిధి లీనమై సమసిపోవ
విశ్రమింపుము సైరికా వేగువఱకు.

నేనును విశ్రమించెదను. వేగువఱకు గాదు. మఱి రామిరెడ్డిగారు ఇంకొక గ్రంథము వ్రాయువఱకు. వ్రాసినతోడనే పఠనము నకుం దొడంగెద.

ఇట్లు

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

కృషీవలుఁడు

సమయమమూల్య, మొక్కనిమిషంబు వృథాచనఁ గ్రమ్మఱింపనే
రము; మనయాయువా త్రుటిపరంపరయౌట నెఱింగి, నిద్రమాం
ద్యమునుదొలంగి మీపనుల నారయుఁడో జనులార యంచు డం
బముగ మెడన్నిగిడ్చి కృకవాకము గూసెడి నింటికొప్పనన్. ౧

వడఁకుచుఁ బాడు మేల్కొలుపుపాటకు రాటము ఝుమ్మంచుఁ జే
సెడి మధురారవంబు శ్రుతిచెల్వు వహింపఁగ, రాజనూది ముం
గఁగ నిడుకొన్న కుంపటి సెగన్ సొగయించుచు నమ్మలక్క లో
క్కెడగుమిగూడి నూల్వడకుని త్తఱిఁ దోఁచెను రెడ్డిచుక్కయున్.

అత్తల యాఁడుబిడ్డలభయం బొకవంకయుఁ గోర్కె వేఱొకం
జిత్తములాగఁ గ్రొవ్వెదయుఁ జీరయు వేసవరించి తూఁగుసై
మత్తున నున్న వల్లభుని మంచము మెల్లన వీడి దీనయై
బిత్తరిజోడ లిర్వడలె వేకువఁ బ్రాఁచిపను ల్పొనర్పఁగన్. ౩

రచ్చ చపారమందు నిడిరాతిరిఁ బుచ్చిన బాటసారులుం
జిచ్చు రగిల్చి మంటలకుఁ జేతులు చాపుచుఁ గూరుచుండి వా

రిచ్చకు వచ్చినట్టి కతలెల్ల వచింపుచుఁ దెల్లవాఱఁగా
వచ్చిన మాటముల్లె గొను పైనపుసందడి రేఁగె గొల్లునన్. ౪

అమ్మో, తూరుపు దెల్లవాఱె, నిఁక లెమ్మా, యంచన్ మాల్గి మం
చమ్మున్ డిగ్గక, బుజ్జగించినను, పో చాల్చాలు, వేనీళ్లు లే
కెమ్మై నేఁ బలుదోముకొందుఁ జలిలో, నింతాగడంబా, యటం
చమ్మం గూఁతురు కోపగించుకొను గన్యాత్వంపు గారామునన్.

ఉషయనెడు కాఁపుటిల్లాలు హొన్నరాజ
నముల వరియొన్ను గంప గేహమున దింప
సంబరంబున నెగురుచు సరసఁ జేరు
పిల్లలనఁ బుల్గుతుటుములు మింటికెగసె. ౬

అరుణమయూఖముల్ తరులతాంతరమార్గము దూరి గేహగో
పురములఁ బ్రాఁకు ప్రొద్దువొడుపు దరుణంబున నీటికోసమై
సరసులకేఁగు కాఁపు నెఱజాణల నూపురమంజులార్భటుల్
నెఱసెఁ బ్రభాతమన్ శిశువు నేర్చెడి ముద్దులమాటలో యనన్. ౭

ఇరువ్రులఁ జూరులందుఁ జరియించి తమోహరణైక దక్ష భా
స్కర కిరణాళి నీమృదులశయ్య సువర్ణమయంబు చేసె ని
ద్దుర నిఁక నైనమాని వెలిదోలుము బీళ్లకు నాలమందఁ, ని
త్తఱిఁ దమిదీఱ మేయుఁ బులుదంటులుఁ గమ్మనిమంచుపచ్చికల్.

ఓయిహాళిక, యెంత ప్రొద్దాయెఁ జూడు
మింత నిదురేల? పాలకై గొంతురాయు
లేఁగ యాందూడ పలుపును లాఁగికొనుచు
నఱచు చున్నది "యంభయంభా" యటంచు. ౯

పొదుగు నిండుగఁ బాల్చేపి గుదులు త్రెంపి
దూడకై దొడ్డిగోడ రాపాడి దాఁటెఁ
దఱిపి పెయ్య; యిం కేల మాంద్యమునఁ బొదల?
లెమ్మునిద్దుర; పాల్దీయఁ దెమ్ము చెంబు. ౧౦

బిట్టుకడుపుగ నన్నంబుఁ బెరుఁగుఁ గుడిచి
దొడ్డి వెడలించు చున్నాఁడు గిడ్డిగములఁ
దమ్ముఁగుఱ్ఱఁడు; లేదూడ లమ్మలకును
బరుగు లిడనీక కట్టుము పలుపు వెట్టి. ౧౧

చెమురు ముత్యాలు చెక్కిళ్లఁ జెదరిజాఱ
ముద్దుచన్నులు పయ్యెద మురిపెమాడఁ,
గాజునీలాలు మధుర నిక్వాణము లొలయ
దధి మథించెడు కాంత గీతములు వినవొ? ౧౨

ఉయ్యాల నిద్ర లేచి తనయుం డెదుటఁ జనయిత్రి గాంచకే
కుయ్యిడు చున్న వాఁడు కులుకుంగనుదమ్ముల బాష్పబిందు లొ

య్యొయ్యనఁ జిందువాఱ, సతియు న్నికటంబున లేదు, లేచి య
బ్బయ్యను నెత్తి మేను పులకాంకితమౌనటు ముద్దువెట్టుమా. ౧౩

చలికప్పుగప్పి విచ్చలవిడి లేయెండఁ
గ్రాగు ముద్దులకూఁతుఁ గౌఁగిలించి
పుసికి దోఁగాడుచు బొమ్మలతో నాడు
పసిబిడ్డ మోము చుంబనము చేసి
మొగతాలి సరసాల సిగ్గాలు పలుకుచు
నవ్వినందుకు మాఱునవ్వు నవ్వి
పనివాండ్రు వచ్చియుండినఁ దండ్రి యేమను
నోయను శంక లోనారసికొనఁగఁ

జలిది కడుపారఁ గుడిచి యెద్దులను దోలి
కొనుచు మడి కేఁగుచున్నారు, గనుము, యొరులు
వారు సీతోడివారలు గారె? రెడ్డి
యువకు లెచ్చటఁ గొఱగాకయుందురయ్య? ౧౪

మనపనిఁ జేసికొన్న నవమానమె? ప్రాఁచిపనుల్వొనర్చుచున్
వనిత యతిప్రయాసమున బర్వులిడం గనుఁగోవె? కావడిం
గాని సరసీజలంబులను గోపము సేయక తెచ్చియిచ్చి కాం
తను బరితోషపెట్టుము; వృథాచన వెప్పుడు నట్టిసాయముల్.

సోమరిపోతవై జనకుసూక్తు లలక్ష్యము చేసి కొంటెపో
రాములఁ బ్రొద్దుపుచ్చకు, నిరర్థకభూములనైనఁ జెమ్మటన్
శ్యామల సస్యవంతముగ సల్పెడు కాఁపులు నోగునైన నిం
కోమెదువార లెవ్వరు జనోత్కరముం సరసాన్నదాతలై. ౧౬

అరుణకిరణుండు తూర్పున నవతరింపఁ
బ్రాణిలోకంబు మాంద్యమ్ముఁ బాసె; నింక
నింట నుండుట మర్యాదయే కుమార!
చలిదిచిక్కంబు గట్టుము పొలముఁ జేర. ౧౭

అప్పుడప్పుడె విచ్చి యలరు చేమంతుల
కమ్మనినెత్తావి గడలుకొనఁగ,
రత్నకంబళ మట్లు రాణించు బీళులఁ
బలువన్నెపూవులు బలిసివిరియ,
వ్రాలఁబండిన రాజనాల కేదారంబు
పంటలక్ష్మికి నాటపట్టుగాఁగ,
ప్రొద్దునిగ్గులు సోకి పొగమంచుమబ్బులు
బంగారు వలిపంబు పగిది వ్రేల,
ఈనిమేషమందు నిల యెల్ల నందమై
స్వర్గశిల్పి యింద్రజాల శక్తి

వ్రాసినట్టి చిత్రపటమన విలసిల్లెఁ;
దొంగిచూచు మిపుడు తూర్పుదిక్కు! ౧౪

వేకువనె లేచి వైకుంఠవాకిళులను
ముంగిట రచించి గుమ్మడిపూలతోడ
గొబ్బిముద్దల నిలిపి కుంకుమను జల్లె
నీయనుంగుకూఁతురు; గాంచుమోయి ప్రాబగు. ౧౫

గసిమలతుంగర్షుణ గటికకాడల కల్లిన సాలెగూళ్ల స
న్నసి పటికంపుమంచు పడి నాణెపు ముత్తెసరాల పోలికం
గనుఁగొన రమ్యమయ్యె రవికాంతులఁ దేలుచు, నిట్టిభావమో
హానపు నిసర్గ శిల్పముల, హాలిక, త్రొక్కక దాఁటిపొమ్మికఁన్

పొలములకేఁగు పల్లెతలు పుత్తడిగాజులు ఘల్లుమంచు రా
పిలి యులివెత్తగఁ జిటికెవేయుచు నిగ్గని యేలపాటలం
జెలువుగఁ బాడ నుప్పతిలు సిగ్గున నూరకపోక మాఱుపా
టల నెలుగెత్తి పాడుము, మిటారుల నవ్వుల కాస్పదంబుగన్.

గ్రామవాసుల కిట్టి నిష్కైతవంపు
ముగ్ధపరితోషములు సుఖభోగ్యములఁగుఁ;
బట్టణ నివాసకులు శుష్కభావములను
నిట్టి సామాజికానంద మెసఁగఁగలదె? ౨౨

ఓయి రెడ్డియువక, యూరక యిందందుఁ
దిరుగ నేమి ఫలము? తిండిచేటు!
తండ్రి కోఁతమడుల దగ్గఱఁ బనిసేయు,
నన్నమునకు నింటి కనుపుమయ్య. ౨౩

వ్రాలినకొమ్మ లోపలి పూలరేకులు
సడలి యొక్కొక్కటి జాఱుచుండఁ,
బరువంపు గొమ్మపైఁ బయ్యెద చినుఁగుళ్లు
గాలికి నట్టిట్టుఁ గదలియాడ,
నెలుగెత్తి పాడెడి యేలలు విని బాట
సారు లెక్కసకెము సలుపుచుండఁ,
దుమ్ములపుంబూఁత దవిలిన వాతెఱ
పైఁ బలుచాలు నవ్వొక యొనవ్వఁ,
జేతికొడవలి ఝళుఝుపుచుఁ జిన్నెలాఁడి
కన్నెమాలెత పిడిచుట్టి మున్నమున్న
మునువు తఱిగెడి ; నింటికిఁ బోవువేళ
సందెడోదెఁ బూలేవె కర్షకకుమార! ౨౪

ఆఁకటిచిచ్చుబాధ సగమైన రొమ్ముడబ్బను నంటుకొక్కలుం
జీఁకటిచూపులుఁగా మొలకు జేనెడుపేలిక గల్గి జీవితం

చే కడగండ్లుగా, బఱిగమేరెడి బీదల వెళ్లగొట్టి చీ
కాకోనరింపఁబోకు ; వెలిగాదల యాఁకటిమంట నీకునుర్వీ. ౨౫

పసిఁడిపూసల పేరుల పగిది దోర
పక్కముగఁ బండి నేలకు వ్రాలు కంకి
గుత్తులఁ బిచుకతిండికిఁ దెత్తుననుచు
నింతికిం జెప్పి మఱచితే యింతలోన. ౨౬

పడఁతి యొంటికత్తె ; పనిపాటు సేయను
నిడుగు దోడుగులకును నెవరు లేరు ;
చంటిబిడ్డ యొకఁడు, సంసారభారంబు
పీల్చి పిప్పిసేయు బీదరాలి. ౨౭

చెలియా, యిత్తఱి నిన్నుఁ గన్గొనిన నాచిత్తంబు తాపార్తమై
కలఁగుం, గష్టకుటుంబకార్యముల నెక్కాలంబు నిర్మగ్నవై
మెలఁగంజూతువు మంచిచీర రవికెల్ మేలౌనలంకారముల్
దలఁపంబోవు, తలైన దువ్వ ; విఁకలేదా మేర నీపాటుకుర్వీ.

మున్నూటరువది దినముల
నెన్నండును గన నశక్య మేపనియును లే
కున్ననిమేషము ; కాఁపుఁ
గన్నియ, నీ కాటవిడుపుకాలము లేదే? ౨౮

నిత్యకృత్యములం దొక్క నిమిషమైన
దొంగిలింపుము కై సేయఁ దోయజాక్షి!
యఖిలకామినీ సామాన్యమౌ ప్రసాద
న ప్రియత్వము నీయందు ననలుకొనదొ? ౩౦

స్వాంతమున నీకు రామణీయక పిపాస
యంతరించె నటంచు నే ననను గాంత,
కాని, యెడలేని సంసార కష్టములకు
స్త్రీప్రకృతి బలి వెట్టుట చెల్లదమ్మ. ౩౧

త్యాగమున కైన నొక హద్దు దగును గాని
శలభ మట్టుల నాత్మనాశనము మేలె?
పొలఁతికి సతీత్వ సౌందర్యములును రెండుఁ
బ్రార్థనీయ వరంబులై పరగుఁగాదె! ౩౨

అతివ, నాయూరడింపుల యందె దవిలి
చిన్నకూఁతురి నంపవు జొన్నమడికిఁ,
బొప్పురంబులుఁ జిల్కలు పాలకంకి
విఱచుకొని యాకసంబున వెడలెఁ జూడు. ౩౩

పడెనటఁ జిల్క లన్నమిషఁ బైట దొలంగినఁ జూచిచూడకే
యొడిసెల ఱాయిఁబెట్టి పొలమోరలఁ బోయిడి బాటసారిపైఁ

బడఁ డెగరువ్వెదేల మగువా, యిటులఁ బసుచుందనాల తుం
దుములుఁ దనరఁగా నీ యెడఁదఁ దొందర వెట్టెనె? నైజమేగదా!

ఐన నయ్యోఁ గాని, యాఁకలి బలుదొడ్డ,
రెండు కంకు లిమ్ము రెడ్డిపడుచ.
ప్రొద్దువోవు మాకు పొలిమేరఁ జేరను,
బాట నడచి నడచి బడలె మేను. ౩౫

అని కడువేడు పాంథులకు నచ్చటఁ జేతికినాము కంకులం దీనుఁడని చెప్పి మంచెపయిఁ దియ్యనిరాగము దీయు ప్రాయపుం గోనబుమిటారి, నీ మనసుకుందు నెఱుంగదుగాని, యింటిలో ననయము లేమిడిక్ సయిచు నమ్మవతల్ దలపోయ వేలొకో!

చిన్నప్రాయమందె చీడపుర్వును దెచ్చి
నీదుహృదయకళిక నిలుపఁదగదు.
పచ్చపైరుచేల బాంధవ్యమునఁ జేసి
పెరిగినావు ప్రకృతిబిడ్డ వోలె. ౩౬

పూలకారుగాలి పొలముపై పీతెంచె
వలపు మొలిచి యొడలు పులకరింప,
మనసుకోఁతలెల్ల మానిపోఁ గోయిలఁ
గూడి పాడు మొక్క క్రొత్తపాట. ౩౭

పైరుంబచ్చలులేని లోపమును పాపఁబోలెఁ గ్రొంబూలసిం
గారంబుం గయిసేసి లేఁజిగురులం గాంతిల్లె వల్లీతతుల్,
దాడింబో మొదు బిచ్చుకత్తె యయి సం దావుల్ గుబాళింపగం
బూరేకుల్ చికురంబులం దుటిమి సొంపుం బెంపుఁ బాటించెడిన్.

కనుమ, యాబిచ్చుకత్తెకుఁ గలసుఖంబు
నందు పగపాలు లేదు నీయాలి కకట!
పవలు నిద్రించెదే కాఁపుపడుచువాఁడ,
పొలఁతి నిట్టూర్పు నీమొద పొగిలిపోదా? ౪౦

కాఁపులెల్లరు నాగళు గట్టి కోడ
యనుగు దున్నెద రిపుడు; నీ వద నెఱుఁగవా?
యాలసింపక యెడ్లఁ గయ్యాలను దోలు
మోయి, యెండలు ముదిరి పెల్లుఁగక్కె నెట్టె. ౪౧

శ్రమలు లేకయె ఫలములు దుముకఁబోవు,
పిండికొలఁదియె రొట్టె; యోపిన విధానఁ
గష్టపడుము కృషీవలా, కలుగు సుఖము.
ఉత్తయాసల కన్న మే లుద్యమంబు. ౪౨

అర్కబింబము మధ్యందినాతపంబు
గాయుచున్నది మేనెల్లఁ గమలిపోవ;

నురుగుఁ గ్రక్కుచు నూర్చుచు, నోరుదెఱచి
యొక్కయెడఁ గ్రైనఁ బెట్టవు దుక్కియెద్దు. ౨౩

ఖరకరతాపతప్తమయి కాయము ఘర్మకణాళి నీనుచున్
సొరగెడి సత్వహీనముగఁ, జూపులు దీనములయ్యెఁ బ్రొద్దునం
బొరసిన మోము తేటలెటుపోయెనొ! దప్పియు హెచ్చెనోయి, యి
త్తఱిఁ దరుమూలశాయివయి తాపమువాయుమ చల్లనీడలన్

కరముఁ గష్టించు నిను గాంచి కనికరమున
నెండ వేడిమిఁ దొలఁగించు నిచ్చతోడ
వారిదం బాతపత్రమై వచ్చెఁ గాని
మారుతాహతి శిథిలమై మరలె నదియు. ౨౪

తరువులఁ గోటరంబులకుఁ దారెను బక్షికులంబు, బొట్రెలున్
సరసులఁ జొచ్చె రోజుచుఁ, గనంబడ రెవ్వరు దారులందు, నీ
సరణి సచేతనప్రకృతి చల్లదనంబున కాసచేయు షే
నెరియఁగ నీవుమాత్ర మిటులేల శ్రమించెద వెఱ్ఱియెండలన్?

బాటల వేడిదుమ్ములకుఁ బాదములం జిఱుబొబ్బలెత్తఁ గ్రీ
యూటఁగఁ జెమ్మటల్ మొగమునుండి దొరంగఁగఁ గూటిదుత్తతోఁ
బాటలగంధి వచ్చెడిని బాపము! వేగమ నీట మున్గి య
చ్చోటనె మజ్జిగన్నము రుచుల్వచియింపుచు నారగింపుమీ.

తరుణీ, ధూళులఁ గాల్లుగాలెనని సంతాపంబునం గాంతునిం
జెఱుముట్టాడక, గేహనిర్వహణముల్ సేద్యంబు సాగంగ ని
ద్దఱుఁ గష్టింపఁ గుటుంబరక్షణము సాధ్యంబౌను; ధాన్యాధ్వసం
చరణాసక్త హయద్వయంబు రథముల్ సాంతంబుగా లాగునే?

శ్రమ కుచితంబుగా ఫలము సంధిలదోయని చింతవొందకో
రమణి, నిదాఘతాపము దొఱంగెడు నంతకు మట్టియూడజాం
పముల యుయాలలూఁగి పదమాత్రన నింటికిఁ బొమ్ము, పాలకై
కుములుచు నేడ్చునేమొ యనుగుం బసిపాపఁడు నిద్రలేచుచున్.

దారిఁ జరించుచున్నపుడు దగ్గఱనున్న తటాకమందు నిం
పారు సరోజముల్ గొని గృహంబునకుం జనుదెమ్ము, బాలకుం
డా రమణీయ పుష్పముల నచ్చెరువొందుచుఁ గాంచి యాడుకోఁ
దీఱిక వంటయింటి పని దీర్చుమ కాంతుఁడు వచ్చునంతకున్.

పూవుందేనియ లారగించి మధుప వ్యూహమ్ము కర్ణప్రియం
బై వర్థిల్లు మనోజ్ఞగీతముల రాగాలాపముం జేయఁగా
నీవేలా కలఝుంకృతిన్ స్వరము లెంతే నైక్యముం బొందఁ గాం
తా, వాకోవాక పల్లెటూరి పదమైనం జిత్తముప్పొంగఁగన్.

సిరిగల యాఁడుబిడ్డలు విచిత్రపుఱాలనగల్ ధరించి బం
గరుసరిగంచు చీరలను గట్టి చరింపఁగఁ గాంచి యాస లోఁ

బోరయకు కృత్రిమంబులగు భూషలుదాల్ప; నమూల్యరత్నమా
సగసప్పుఁ గేహ చిత్తజలబంబు వెలుంగ నలంకరింపుమీ. ౫౭

వెలగల రత్నభూషలను వేలకుఁదాల్చిన నిన్నుఁగాంచుచో
గలుగదు ప్రేమ భర్తకు వికస్వరమౌ వదనారవిందముం
దోలికెడు ముద్దులేనగవు లొక్కనిమేషము దోఁపకున్న;భూ
షలు ప్రణయానుబంధ సదృశమ్ములు గావు కులాంగనాళికిన్.

అతుల సంసారసాగర మందుఁ గాల
జలము సుకృత దుష్కృత వాతచలిత మగుచు
సుఖవిషాదపుఁ దరఁగలై సుడియుచుండ
పడవవై గట్టుచేర్తువు పతిని గృహిణి! ౫౮

ఈయెడ నాతపంబు శమియించెను, నీడయుఁ దూర్పుదిక్కుకుం
బోయెను భర్తతో నలిగి పొందెడయుం జను జాయపోలికన్
వాయువు సుప్రసన్నమయి పైఁబయి వీచెడు లేచిరమ్ము, లే
దోయి విలంబనం బనెడి యుక్తి కృషీవలవాఙ్మయంబునన్ .

మనుజసమాజనిర్మితి సమంబుగ నేకొక ముఖ్యమైన వృ
త్తి నియత, మట్టి ధార్మికవిధిం జిరకాలము గౌరవంబుతో
మనిచిన నీపితామహు లమాంద్య సుశీలురు సర్వవృత్తిపా
వన కృషిజీవనైక పరిపాలన లోకహితార్థకాంక్షులై. ౫౯

అనుదిన మిట్లు కష్టపడ నావిధి వ్రాసె నటంచు నీమదిం
బనవకు కర్షకుండ, యిలపై జనియించినదాది చెమ్మటల్
దొనక శ్రమించి పౌరుషముతో బ్రతికించెదు నీకుటుంబమున్,
మనమునఁ గైతవాశయము మచ్చునకైనను లేదు నీయెడన్.

నేలనూతుల కుగ్గాలు నిలుపువారు,
బోడితలకు మోకాళ్లకు ముడులు వెట్టు
వారుఁ జిటికెలఁ బందిళ్ళు పన్నువారు
నిన్నుఁ బోలరు, తమ్ముఁడా, యెన్నఁడైన. ౫౮

పశువులు పట్టుమంచములుఁ బట్టుతలాడలు సంబరంబులుం
గరులుఁ దురంగముల్ ప్రియము గాంచనముల్ మణిగృహంబు లుండెనన్
ధర సకలంబు సొంతమయినం దనిసోదు మనుష్యతృష్ణ, ని
త్యాంచితులైన వారి నెసఁ బాయదె తృప్తి నిసర్గశ్రముండా. ౫౯

అన్నా హాలిక, నీదుజీవితము నెయ్యంబార వర్ణింప మే
కొన్న స్నిగ్ధరసార వేగమున వాక్పూరంబు మాధుర్య సం
పన్నంబై ప్రవహించుఁగాని యితరుల్ భగ్నాశులై యీర్ష్యతో
నన్నుం గర్షకపక్షపాతియని నిందావాక్యము ల్వల్కరే! ౬౦

వనలతయైన నాకవిత పత్రపుటంబులఁ బూవు రెమ్మలన్
దినదినజృంభమాణయయి తేజరిలెన్ సహజప్రరోహ వ

ర్థనీయమానుసారముగఁ; దల్లత యెన్నఁడుఁ దోఁటమాలిపా
ణిని గనుఁగోని వన్యరమణీయతఁ జిల్కు నపూర్వపద్ధతిన్. ౬౧

పంజరనిబద్ధకీరంబు బయలు గాంచి
యడ్డుకమ్ముల దాఁటంగ నాసచేయు
నటు, బహిర్నియమంబుల నతికరించి
మన్మనంబు స్వాతంత్ర్యసీమకుఁ జరించు. ౬౨

కాన, యెవ రేమి యనుకొన్న దాన నేమి
గలుగుఁ? గాల మనంతము; ఇల విశాల;
భావలోకము క్రమముగాఁ బడయు మార్పు
ఏల హృదయంబు నెలిపుచ్చ నింతయళుకు? ౬౩

సైరికా, నీవు భారతక్ష్మాతలాత్మ
గౌరవ పవిత్రమూర్తివి! శూరమణివి!
ధారుణీపతి పాలనదండ మెపుడు
నీహాలంబు కన్నను బ్రార్థనీయమగునె? ౬౪

సైనికావశ్యకమ్ముల దాఁటిపోవ
వెగుర తెక్కలురాని నీయిచ్చ లెపుడుఁ;
సైరుపచ్చలె యవధిగాఁ బ్రాఁకుచుండు
నీవిచారము, నూహయు, నిపుణతయును. ౬౫

ప్రొద్దువొడిచిన దాదిగాఁ బొద్దుగ్రుంకు
వఱకుఁ గష్టింతువేగాని యిరుగుపొరుగు
వారి సంపదకై యాసఁ గూరఁబోవ
వెంత నిర్మలమోయి, నీహృదయకళిక ! ౬౬

పల్లె యెల్లయె సర్వప్రపంచసీమ !
ప్రియ యొకర్తయె రమణీయ విగ్రహంబు !
బంగరుం బంటపొలములే భాగ్యనిధులు!
అనుదిన పరిశ్రమమె మత మగును నీకు. ౬౭

ఉండి తిన్నను లేక పస్తున్నఁగాని
యాసచేయవు పరుల కష్టార్జితంబు!
నాఁకలెత్తగ నీపంచ కరుగు నతిథి
తినక, త్రావక, పోయిన దినములేదు. ౬౮

కృషి సకల పరిశ్రమలకుఁ గీలుచీల;
సత్పరిశ్రమ వాణిజ్యసాధనంబు;
అఖిల వాణిజ్యములు సిరికాటపట్లు;
సిరియె భోగోపలబ్ధికి జీవగఱ్ఱ. ౬౯

కావునఁ గృషీవలా, నీవె కారణమవు
సాంఘికోత్కృష్ట సౌభాగ్య సౌఖ్యములకు;

ఫల మనుభవించువారలు పరులు; నీవుఁ
గట్టఁగుడువను గఱవె యొక్కాలమందు. ౨౦

ఫలము లెక్కెక్కఁడివాఁ[illegible]ఫలరసాస్వాదక్రియాలోలురై
పలువురా యమ్మధురత్వము న్నుతుల సంభావింతురేగాని త
త్ఫలహేతుక్రమవృక్షముం దలఁప రెవ్వారైన, నక్లే రమా
కలితుల్భోగములన్ భుజించుచు నినుం గన్నెత్తియుం జూతురే?

అట్టి కృతఘ్నులన్ మనమునందుఁ దలంపక సేద్యనాద్యపున్
ఘట్టన నస్థిపంజరముగాఁ దను వెండినఁగాని, వర్షముల్
పట్టినఁగాని, క్షామములు వచ్చినఁగాని శరీరసత్వమే
పట్టుగ స్వశ్రమార్జితము పట్టెడు నన్నముఁ దిందు వెప్పుడున్.

రాజకీయ ప్రపంచ సామ్రాజ్యమందు
శౌర్యఖడ్గంబులకు లేదు శాసనంబు;
సంఘరాజ్యంబు నేలు విస్తారశక్తి
సతము నాచార ఘోర పిశాచరాజు. ౨౩

శౌర్యమునకును నాచార చక్రమునకు
మధ్య, లోకంబు దవిలి సమ్మథితమగును;
కాలగర్భంబునందెట్టి ఘటనగలదొ
పూర్వ పద్ధతి విప్లవ స్ఫురణఁగొలుప! ౨౪

కల్హారకాంతికి ము న్నంధకారరాత్రి,
వర్షపాతంబునకు మున్ను వారిదముల
ఢమఢమాడంబరంబులు నమరు; నిది యుఁ
బ్రకృతి భావంబునకు నూత్నపథము గాదు. ౭౫

కష్టసుఖముల నీచోచ్చ గతులు గలవు
చక్రదండంబులకుఁబోలె; సమయమందు
నిట్టిమార్పు లనంతమై యెసఁగుచుండు
భావి పరిణామ మెవ్వరు పలుకఁగలరు? ౭౬

ఓకృషీవల ! నీవు కష్టోత్కటంపు
దుర్భరావస్థ యందె తోఁదోపువడగ
నెవరు శాసించువారు, నీకేమికొదువ?
ఆత్మవిజ్ఞానమయముగా నలవరింపు. ౭౭

దారిద్ర్యంబను పెల్లుటేటి కెదురై దాఁటం బ్రయత్నించుచుం
బూరావేగమునం జలించి వెనుత్రోపుల్వోవు కాంక్షోడుపం
బేరా పొందక నెట్టు తెడ్లగు మన స్వేచ్ఛాప్రకారంబుఁ గా
ర్యారంభంబును ధైర్యము న్విడకుమయ్యా, నీవు వేయింటికిన్

రార సైరిక, గనుఁగొమ్ము రమ్యమైన
సస్యకేదార ఖండంబు ! సత్కృషీశ

భావలోచన మెరవుగాఁ బడయకున్నఁ
గాంచనేర వంతర్లీన కాంతిసరణి. ౭౯

అనిలాలోలవినీలసస్యములు భంగానీకముల్గాఁగఁ దె
ల్లని కొంగ ల్పయిఁ దేలు నుర్వులుగ లీలన్ జెక్కు లల్లార్ప, మ
ధ్యనురాజిల్లు కుజంబు లోడలుగ వాతస్ఫూర్తిఁ గంపింప, స
స్యనికాయావని సాగరం బటుల నేత్రానందముం గూర్చెడిన్.

కుసుమ లతావలీ వలిత కుంజములం, గిసల ప్రకాండముల్
పసరులు గ్రక్కు వృక్షముల బాలతృణంబులఁ జేలగట్లు సొం
పెసఁగ, సమస్తరత్నముల నేరిచి కూర్చిన తాలబిళ్లలన్
వసుధ కమర్చిరో కృషికవర్యు లనన్ వరిమళ్లు శోభిలున్. ౮౧

మరకత చూర్ణవర్ణముల మండితమౌ నవశాలిభూమి సుం
దరతను గాంచ వైదిక దినంబులలో భరతక్షమాధురం
ధరయగు సస్యలక్ష్మి దయదప్పక నేఁటికి నార్యధారుణీ
భరణకుతూహలస్ఫురణ భాసిలునో యన నొప్పు హాలికాళి ౮౨

కడమొదలు లేని నీ దేహకష్టములకుఁ
బ్రతిఫలంబగు సస్యసంపత్తి గాంచి
కవివి గాకున్న వాగ్మిత గలుగకున్నఁ
బ్రణుతి వర్ణింపు మొకసారి భాగ్యగరిమ! ౮౩

ఆకాశంబున మేఘమాలికల రూపైనం గనన్ రాదు, శు
ష్కాకారంబులఁ బైరులెల్ల సుమనై యల్లాడెఁ, దీవ్రంబుగా
సోకెన్ సూర్యమయూఖతాప, మిఁక నేజోకన్ ఫలించున్ వరుల్
మాకీకష్టము వెట్టె దైవమని యేలా మాటికిం జింతిలన్. ౮౪

కఱకుగ నెండగాయ నిఁకఁ గాలముతప్పె ననంగ నేల ? భా
స్కర కిరణాళిలోఁ గలదు సస్యసముద్ధరణైకశక్తి; త
త్కిరణము లబ్ధివారి పయికింగొని యావిరిరూపునన్, నభోం
తరమున మార్చు నీరద వితానముగాఁ బునప్రవృష్టికిన్. ౮౫

అల వర్షాగమలక్ష్మీరేఖ యన దివ్యానేక వర్ణంబులం
బొలుపుంబొందు నవాబ్దమాల యదిగో భూభృచ్ఛిరోలంకృతిం
దలపించుం గనుగొమ్ము, వాయునిహతిం దద్దేశముం బాసి కొం
గలబారుల్ వెనువెంట నంట శకలాకారంబులన్ వచ్చెడిన్. ౮౬

బావికి నీటికై యరుగు పల్లెత లంబుధరంబు గాంచి య
ప్పా ! వినువీథి హాలికుల పాలిటి దైవమె యంబుదాకృతిన్
భావిఫలోదయప్రకటభావమునం జనుదెంచె నంచు మో
దావృత చిత్తలై సరసమాడుచుఁ బోయెదరో కృషీవలా. ౮౭

పొలమునఁ గంచెగా మొలిచి పువ్వులుపూచెను కేతకంబు లు
జ్జ్వలకుసుమోపహారములఁ బత్రపుటంబుల నుంచి మారుతా

చలితకిసాలయోచ్చలన [illegible] బిల్చెనుఁ, జేరఁబోయి త
త్కాళికఁ బరిగ్రహించి కులకాంతకుఁ గానుకయిమ్ము తమ్ముఁడా.

ప్రావృడంభోదలక్ష్మి యావాసమునకుఁ
బాఱఁగట్టిన నవరత్న తోరణంబు
నాఁగఁ గోమల శబల వర్ణములతోడ
నింద్రచాపంబు శోభిల్లె నిదిగొ చూడు. ౮౯

వానతూనిగ లాకాశ పథమునందు
మధుర ఝుంకారరవములు మందలించెఁ ;
జల్లగాలికి నురుగప్పు లెల్ల మడుల
బెకబెకమటంచుఁ గూసెడి వికటరుతుల. ౯౦

తటములకు నాకసమున కంతరము లేక
నీలనీరదమాలలు ప్రేలుచుంట
నేలపై మిన్ను పడనీక నిలుపుచుండు
స్తంభము లనంగ గిరులు దృశ్యంబులయ్యె. ౯౧

తపనుఁ డంబుదాచ్ఛాదనతతులలోన
మరుగువడిపోవఁ గని నీలగిరుల చల్లఁ
దనము భువి నాక్రమించిన యనువుగాఁగ
వాయుమండల మీమిరి పట్టియుండె. ౯౨

తెల్లపట్టు మస్లీనుల తెరలలోన
నాడుకొనుచుండు పసిపాప యరువు దోఁప
వానముత్యాలు గూర్చిన వలల తెరల
దినరమామణి మృదుకాంతిఁ దిరుగుచుండె. ౬౩

త్రావ నీరైన దొరకని తరుణమందు
నిమిషమాత్రాన దొరువులు నిండిపోవె!
నఖిలలోకాశ్రయుండు కృపామృతుండు
కన్ను దెఱచిన జరుగని కార్యమున్నె? ౬౪

జల్లు పెల్లుడుగంగఁ బిల్లలు, తల్లులు
నిలువఁబట్టిన నింట నిలువఁబోక,
వాననీరులు వాఱు పల్లపు టిసుకలఁ
గయ్యగాఁ గట్టలు గట్టి చిన్న
నాగళులం బన్ని లేఁగదూడల గట్టి
దున్నుచు విత్తులు మన్ను గలిపి
పచ్చయాకులు చల్లి పైరుపట్టె నటంచుఁ
గలుపుఁ దీయుచుఁ గోతకాల మనుచు

వరులుగోయుట నటియించి పనలుకట్టి
కుప్పవేయుటగా మన్ను కుప్ప వెట్టి

కడకు నేల చదునుగాఁగఁ గాలఁ దన్ని
యాఁకలెత్తిన నిండ్లకు నరుగుచుండ్రు. ౯౫

జడివానన్ వలిబడ్డ బక్క మొదవుల్ సంఘంబులై బీళులన్
విడియత్త్రాడుచు దొడ్డిఁజేర నవిగో వేగంబుగ న్వచ్చెఁ; బె
ల్లడుసుల్ ద్రోవని మిట్టనేలఁ బసిఁ గొయ్యేల్నాటి కట్టించి వెం
బడి వేయింపుము గడ్డిగాదములు చొప్పల్ బొందుపుల్లాకులన్.

తమ్ములఁజను కట్టఁగోచయము దాఁటులు వెట్టుచుఁ గ్రేపుదామనం
గ్రమ్ముచు జట్టఁగొట్టుచుఁ బరస్పరముం దల డీలుకొంచు ము
న్గొమ్ములఁ జిమ్ముచుం దిరుగఁ గొట్టినఁ బట్టిన లొగ్గిరావు, సా
యమ్మొనరింపు నీయదన నాలమరల్పగఁ బల్పువెట్టగన్

తడిసిన పచ్చికట్టియలు తంగెడు తప్పర తాటియాకులం
బడఁతుక ప్రొయ్యిలో దుటిగి పైఁబొగలెత్తగ నూదుఁగాని కూ
డుడుకదు; కాఁకకుం బొగకు నుప్పతిలెం గడగంట బాష్పముల్;
తడయక యెండురెమ్మలను దట్టెడు త్రుంచుమ చెట్టుచేమలన్.

మును వేసంగిని గుచ్చివిడ్డ పిడకల్ బొప్పర్లు బొల్లెంబులున్
వెనుకంబెట్టిన తాటిచుండ్లు బరికెల్ వెళ్లించె నిన్నాళ్లు; నిం
క నవాంభోధర మాలికా విహిత దిగ్జాలంబులై వర్షపున్
దినముల్ డగ్గరెఁ;గాంత బానసము నేతిఁ బొప్ప సాగించెడిన్. ౯౯

పొలముల బీళులం దిరిగి ప్రొద్దెడ గ్రుంకఁగ నిల్లుసేరి పా
పల నోడిచుట్టుఁ బెట్టుకొని భార్యను నన్నముఁ దెమ్మటంచు నే
పిలిచెద, వొంటికాఁపురము, పిల్లల గిల్లల బుజ్జగించుకో
వలసిన యాలిపాటుఁ దలఁపం గరుణింప వదేల హాలికా. ౧౦౦

ఉప్పుతోఁ దొమ్మిది యున్న కాఁపురములు
సేయు గృహిణుల కేచిక్కు లేదు,
ఎవ్వి లేకున్నను నిరుగు పొరుగు కులాం
గనలకుఁ జేయెగ్గి గైకొనుటకు
నిష్టపడక, యున్నదేపెట్టి యక్కఱ
వాపుకొనెడు మానవతుల కెందు
లేమిడి సంసార మేమెయిఁ బరువుతోఁ
గడపంగ నిక్కట్లు గలుగుచుండు,
నెన్ని కష్టములున్న నిట్లని పలుకక
పొసగినయంతకుఁ బొదుపు చేసి,

మగనికిని బిడ్డలకుఁ బెట్టి మిగిలియున్న
యింతెఁ దాఁదిని భిక్షున కిడు పురంధ్రి
శాంతి నీతియు నురుకష్టసహనశక్తి
నవరెఱుంగుదు నంతటి యింతి దక్క ! ౧౦౧

తలతాకటులు వెట్టి ధనికుల దగ్గఱఁ
బన్నుకై గొన్న రూపాయలప్పు
కూలికి నాలికిం గూటికిం జాలక
నాముగాఁ గొన్న ధాన్యంబుటప్పు,
చిల్లర మల్లర చేబదులుగఁ దెచ్చి
యక్కఱ గడపిన యట్టి యప్పు
పండుగపర్వాల బందుల విందుకై
సామానుగొన్న బజారుటప్పు
వాయిదా మించవచ్చిన వడ్డియప్పు
పడఁతిసొమ్ముల కుదువకుఁ బడ్డయప్పు
వేగ తీఱిచి స్వాతంత్ర్యవీథి యందు
సంచరింపుమ నిశ్చింత సంతతంబు. ౧౦౨

పవలు నడచుఁ బ్రొద్దు; తొావవిందు రేవేళఁ;
బవలు రేయి నడచుఁ బాడువడ్డి !
అప్పుచేసి కుడుచు పప్పుకూళ్ళుల కన్నఁ
గాసు ఋణములేని గంజి మేలు. ౧౦౩

సంఘపరివర్తనంబులు జరుగుచున్న,
రాజకీయ సంక్షోభంబు రగులుకొన్న,

విప్లవంబుల దేశమ్ము వీఁగుచున్నఁ,
గృషిఁ ద్యజింపకు కర్షకా, క్షేమ గలుగు. ౧౧౩

నవ్యపాశ్చాత్య సభ్యత నాగరకత
పల్లెలందు సస్పష్టరూపములఁ దాల్చి
కాలసమ్మానితములైన గ్రామపద్ధ
తులను విముఖత్వముం గొంత గలుగఁజేసె. ౧౦౪

పంచాయతీసభా భవనంబులో రచ్చ
కొట్టంబు లోకమూలఁ గూలిపోయె,
వీథిబడులఁ జెప్పు విజ్ఞానధుర్యులు
నోజ్జలు దాస్యంబు నూతగొనిరి,
గ్రామపరిశ్రమఁ గలుగు నన్యోన్యమౌ
సహకారవృత్తంబు సమసిపోయె,
సత్యజీవనము, విశ్వాసమ్ము, భక్తియు
నైకమత్యము మున్నె యంతరించె

బూటకములు, కుయుక్తులు, మోసగితులు
కోర్టువ్యాజ్యాలు, ఫోర్జరీల్, కూటమైత్రి,
స్వార్థపరత, మౌఢ్యంబు, గర్వప్రవృత్తి
నేర్పు విద్యాలయంబులు నేఁటియూళ్లు. ౧౦౬

నేఁటి నాగరకత నీమేలుఁ గోరక
యప్పుచేసి బ్రతుకుమని విధించు ;
నాయవృద్ధికన్న నావశ్యక పదార్థ
సంఖ్య హెచ్చఁ జిత్తశాంతి యున్నె ? ౧౦౭

జీవనస్పర్ధసామాన్యచేష్టయైన
కాలమున వ్యక్తివాద మగ్రత వహించు
సత్త్వవిరహితుఁ డన్యభోజ్యత నశించు ;
సర్వజీవియె యంతరాయముల దాఁటు. ౧౦౮

కాన, జీవనసంగ్రామ కార్యమందు
విజయి వగుటకు శౌర్యంబు విద్య బుద్ధి
సత్యసంధత యాత్మవిశ్వాస మనెడు
నాయుధంబుల విడువకు హాలికవర్య. ౧౦౯

చాలు విజ్ఞానమతబోధ ! సాంధ్యరాగ
కాంతిఁ బండిన కేసరి కారుచేలు
స్వర్ణసైకత ఖనులుగాఁ బరిణమించెఁ
గనుల కాప్యాయనంబుగఁ గాంచుమోయి. ౧౧౦

బారులుదీరి యంబరముపైఁ జరియించెడు నీటికోళ్లు లిం
పారఁగ సాంధ్యలక్ష్మి మెడయందు ధరించిన తారహారరే

ఖారమణీయతం జిలుకఁ గాలువనీటికి నేగు కన్యకల్
వారక కొంతసేపు కనువాల్పక చూతురు విస్మయంబునన్.

గోపదధూళిధూసరిత గోపకుమారులుఁ గాఁపుపిల్లలున్
మూపునఁ గట్టులుం జలిదిబోనపు దుత్తలు, చంకలోనఁ బె
న్మోపెడు దూడపల్పు లిడి మోహనవేణురవంబు సేయుచున్
మాపటివేళగాఁ బసులమందలు దోల్కొనివచ్చి రిండ్లకున్.

స్వారిచేయు నిచ్చ భావంబు గిలిగింప
బెత్తె నెక్కి వచ్చు బాలుఁ డొకఁడు:
వానిఁ గ్రిందఁ ద్రోయువఱకు బెత్తెను బాది
సంతసింతు రితరసఖులు నగుచు. ౧౧౩

బడి విడిపించంగ బాలురు వీథులఁ
బరుగెత్తి యుప్పరపట్టెలాడ,
పంటచేలకుఁ బనిపాటుల కేఁగిన
కర్షకు లిండ్లకుఁ గదలుచుండ,
స్నానంబు లొనరించి సరసుల భూసురుల్
భక్తిభావన సంధ్య వార్చుచుండ,
సందాకవళమమ్మ సత్తెమేజయమని
యన్నార్థులగు భిక్షు లరుగుదేరఁ

పక్షు లెల్లను గూళులఁ బట్టిచనఁగ
నచ్చటచ్చటఁ దారక లవతరింప
మొలకచీఁకటి దిక్కులు మలినమయ్యె,
సంజ రాతిరి గర్భాన సమసిపోయె. ౧౧౪

ఇంతకు రాఁడు కాంతుఁడని యింతి విచారముతోడ ద్వారబం
ధాంతరమందు నిల్చి కనులార్పక దారులు చూచుచుండ నీ
వంతగ నాలసింపఁ దగవా, మగవారలయ ట్లకాతర
స్వాంతలుగాక, కామిను లనాగతకష్టము లెంతు రెప్పుడున్.

ఆయెను రచ్చలోని వ్యవహారము, లూరక పొల్లుమాటలం
బోయెను నర్ధరాత్రి, మిఁకఁబొమ్ము గృహమ్మును జేర, బిడ్డలున్
నాయన నాయనంచుఁ గరుణమ్ముగ నేడ్చుచునున్నవారు, ము
న్నాయితపెట్టె స్నానమునకై నులివెచ్చని నీరు భార్యయున్.

ల య వి భా తి

చలువగల కప్పురము చిలికినటు చల్లనయి
లలితకలధౌత మృదువిలసనము పోలెన్
మొలకలిడు వెన్నెలల చెలువము దిగంతముల
కలముకొని తారకల తళుకులను గప్పం

గలువపొడి గందవొడి దొలఁక సుడిరేఁగుచును
మెలఁగు నెలపయ్యెరలు నలసతఁ జరింపం
దలఁపున రసార్ద్రమగు వలపు లిగురింప, దిన
కలకల మడంచి నిశ గొలిపెఁ బ్రమదంబుల్.

స్నాన మొనరించి, వెన్నెలచలువ బయల
బిడ్డలు న్నీవు నిల్లాలుఁ బ్రీతి గుడిచి
పొడుపుకతలు, సమస్యలుఁ, బూర్వచరిత
లంత వచియింపు వారలు సంతసింప. ౧౧౮

శ్రమ, విషాదమ్ము, లాసలు, సర్వకాల
హృదయభేదకచింతలు నిదుర యనెడు
శాంతవారిధి లీనమై సమసిపోవ
విశ్రమింపుము, సైరికా, వేగువఱకు. ౧౧౯

గోనుగుంట్ల ముద్రణాలయము, 15, బ్రాడ్వే, మదరాస్.